

Et lille Bidrag til Belysning af Middelalderens Kendskab til Græsk.

Af

J. L. Heiberg.

(Meddelt i Mødet den 13de December 1889.)

Som bekendt blev Irland i Middelalderens første Aarhundreder et Tilflugtssted for Resterne af den romerske Kultur og Danelse, som paa Fastlandet laa under for Barbarernes Indfald¹). Et Led i denne Kultur var ogsaa Kendskabet til Græsk, som ligeledes blev plejet paa Irland, muligvis under Støtte af direkte Paavirkning fra Byzans og Orienten²). Da Kilderne til Kundskab om Omfanget af denne i Middelalderens Begyndelse temmelig enestaaende Viden ikke flyde synderlig rigeligt, har jeg ment, at det kunde have sin Interesse at fremdrage den nedenfor meddelte Skrivelse, der giver et lille Bidrag i den Retning. Jeg er stødt paa den i Sommer i Bamberg, og da jeg ikke har fundet den omtalt paa de Steder, hvor man maatte vente det, antager jeg den for uudgivet.

¹) En samlet Fremstilling af «de irske Munkes Betydning for Videnskabernes Bevarelse og Forplantelse i Middelalderen» har for nylig W. Schultze givet i Centralblatt für Bibliothekswesen VI (1889), S. 185—198, 233—241, 281—298.

²) Se Schultze a. St. S. 196 ff.

I α a	Hec est inscriptio, quam dubtach in arce mermin britannorum regis demisit	α I	1
II Β b	ad probandos scottorum sapientes, se ipsum excellentissimum omnium scottorum brittonumque	Β II	2
III Γ c	opinans, scilicet putans nullum scottigenarum quanto magis brittonum doctorum in presen-	Γ III	3
IV Δ d	tia mermin regis istam scripturam perlegere atque intelligere potuisse. sed nos cauncho-	Δ IIII	4
V Ε e	brach, fergus et dominnach et suadbar opitulante deo illa scriptura non latuit, per annalem	Ε V	5
VI Ϛ f	grecorum libellum atque alphabeti eandem inscriptionem inuestigantes.	Ϛ VI	6
VII ζ g	ⲧΒϚⲓΒⲑⲓΓ · ⲓϚϚΚα · ΓⲓΔⲓΓΓΗⲓΓ ⲧΗαⲓΚⲓⲑⲓΒ. istius scripture	ζ VII	7
VIII Η h	talis est sensus. Mermin rex conchen salutem.	Η VIII	8
VIIII ϑ i	Si ergo uolueris istam scripturam dinoscere, perspicaci mente prescriptam grecorum annalis	ϑ VIII	9
X ι k	compoti seriem latinasque sequentes literas post ipsa greca elementa ordinatas animad-	ι X	10
XI ια l	uertito, atque cognoscito, latinas literas subsequentes grecis elementis predicentibus con-	Κ XX	11

Lin. 7 kan i det første Ord af den hemmelige Skrift ϑ ogsaa være Ε, men efter Opøsningen skal det være ϑ (i).

12	XII $\iota\mathbf{B}$ m	uenire, sicut in prescriptis lineis designauimus. cum ergo $\iota\mathbf{B}$ greacas uidelicet literas in	Λ XXX
13	XIII $\iota\mathbf{F}$ n	prefata dubthachi scriptura aspiciendo uideris, respice grecarum literarum seriem ante	\mathbf{M} XL
14	XIV $\iota\mathbf{\Delta}$ o	scriptam, atque in illa serie $\iota\mathbf{B}$ greca uidelicet elementa tuum uirum non late-	\mathbf{N} L
15	XV $\iota\mathbf{E}$ p	bunt; et quia XIIImum eedem litere optinent locum, necesse est, ut XIIImum latini alphabe-	ξ LX
16	XVI $\iota\mathbf{\zeta}$ q	tum literam designent. item quia \mathbf{E} in ipsa greci calculi serie quantum possidet locum, recte,	\mathbf{O} LXX
17	XVII $\iota\mathbf{\zeta}$ r	quintam latini alphabeti e literam esse designatam. atque ita per cetera decurrens totum	π LXXX
18	XVIII $\iota\mathbf{H}$ f	sensum ipsius uel similis descriptionis intelliges.	ϱ XC
19	XVIII $\iota\mathbf{\theta}$ t	notum autem sit tue prudentie, optime colgu nosterque doctissime magister, quod non qua-	\mathbf{P} C
20	XX \mathbf{K} u	si tibi ignorantiam istam expositiunculam transmittimus; sed suppliciter poscimus, ut istam	\mathbf{C} CC
21	XXI $\mathbf{K}\alpha$ x	explanationem ignorantibus et simplicioribus nostris scottigenis fratribus trans britanni-	\mathbf{T} CCC

Lin. 14 er der efter uirum en Rasur paa 8-10 Bogstaver.

Lin. 15 maa der læses: XIIImam latini alphabeti.

Lin. 16. recte] Hds. har Recte eller Rate; Meningen kræver en Imperativ, der kan styre den følgende accus. cum inf.; der skal vistnok staa scito, som er palæografisk meget nærliggende efter Skriftens Art.

XXII KB y	cum mare nauigare uolentibus per tuam beniuolam caritatem insinues, ne forte in presentia	Υ CCCC	22
XXIII KΓ z	mermin gloriosi britonum regis illam scriptionem non intelligentes eru- bescant. nos autem coram	Φ D	23
XXIV KΔ	deo testamur, quod nec causa elationis aut tumide quod inflationis absit istam uobis trans-	X DC	24
XXV KΕ	mittimus expositionem; sed istam latebram uestram sanctitatem latere fraterno amore non pas-	Ψ DCC	25
XXVI KϚ	si sumus. omnes in $\overline{\text{XPO}}$ fratres gaudete ualete.	Ω DCCC	26
XXVII Kζ	ιHKαΔΒαιζ · ιΗΓιζθιϵιΗθιθ. Hic erras dubthache in tuis notu-	Α DCCCC	27
XXVIII KH	lis scribens H pro θ uel pro ϵ uel pro aspirationis nota, que nec se- cundum britannicam		28
XXVIII Kθ	linguam in ipso termino bene sonat.		29
XXX Λ			
XXXI Λα			

I Originalen fylder den til hvert Sæt Taltegn svarende Text kun 1 Linie; de af mig i Marginen tilføjede moderne Tal angive saaledes Originalens Linier. Interpunktionen er ikke Haandskriftets, men for øvrigt er dets Orthografi beholdt. De græske Bogstavers Form er den, som Gardthausen Griech. Palaeographie S. 165 betegner som «abendländische Unciale»,

Lin. 24. deo] skrevet dō som i Lin. 5. tumide (ϑ: tumidae) quod inflationis absit er meningsløst; der skal vistnok læses: tumidae inflationis, quod absit («hvad der være langt fra os»).

Lin. 26. $\overline{\text{XPO}}$] ϑ: Christo.

d. v. s. græsk Uncialskrift skrevet i Occidenten i den tidlige Middelalder af Ikke-Grækere og derfor nærmet til den samtidige latinske Skrift (især e og a). Λ er den i denne Skriftart sædvanlige Form for \varnothing .

Dette Brev findes fol. 106^v i cod. Bamberg. H J IV, 11 saec. X, som indtil fol. 106^r indeholder Boetius' Arithmetik, fol. 107 et Stykke af Hieronymus' Breve. Den Haand, der har skrevet vort Brev, er i hvert Fald samtidig med det øvrige Haandskrift, maaske endog den samme. Under Brevet staar

$\iota\Gamma\alpha\iota\Gamma\Delta\text{H}\alpha\iota\zeta\Theta\text{K}\iota\text{H} \iota\text{H}\alpha\zeta\alpha\text{K}\alpha \text{B}\iota\Delta\iota\Gamma\iota\Delta \alpha\iota\Gamma\Theta\iota\text{B}\iota\Delta \Gamma\iota\Delta\iota\Gamma$
 $\iota\text{H}\Gamma\iota\zeta\Theta\iota\epsilon\iota\text{H}\epsilon\iota\zeta\alpha\iota\Theta \Theta\iota\text{H}\iota\Theta\alpha\iota\text{B} \alpha\iota\zeta\Theta\iota\Theta\text{H}\epsilon\iota\Theta\Theta\Gamma\alpha\iota\text{B}$
 Constat disiunctum quicquid stat lege solutum

I denne Subskription har Afskriveren efter det af ham kopierede Brevs Anvisning meddelt os sit Navn i det hemmelige Alfabet. Efter den givne Nøgle maa dette nemlig opløses:

Nandharius sagax bono animo con-
 scripserat istam arithmeti-
 cam.

Hvad vi have for os, er altsaa en af Suadbar affattet — den hemmelige Skrift i Lin. 27 maa nemlig læses: Suadbar scripsit — Skrivelse fra de irske Munke Caunchobrach, Fergus, Dominnach og Suadbar, som for Tiden befinde sig hos Kong Mermin i England (vistnok i Wales), til deres Lærer Colgu i Irland. At det er irske Munke, fremgaar ikke blot af Betegnelsen Scotti Lin. 2, fratres Scottigenae Lin. 21 og Angivelsen trans Britannicum mare navigare uolentibus Lin. 21—22, men ogsaa af Navnenes Form, som er afgjort keltisk; saaledes findes Navnet Dubthach i cod. Leid. af Priscian (saec. IX), som har irske Randbemærkninger («Dubthach hos versus transscripti tempore parvo», s. Pott Intelligenzblatt zur Allgem. Literaturztg. Halle 1846, nr. 4, Sp. 25 ff.; Zeuss Grammatica Celtica² S. 70); Fergus forekommer som Navn paa en afdød Munk i cod. Sangall. af Priscian (nr. 904, s. VIII), skrevet i Irland (s. Zeuss a. St. S. 854). Og «magister doctissimus» Colgu kan med

Sandsynlighed identificeres med den irske Lærde «Colchus ou Coelchu le Sage» «le suprême modérateur d'une des grandes écoles d'Irlande», som omtales af Hauréau *Singularités historiques et littéraires* S. 18, hvor han formodningsvis henføres til 8. Aarhundrede. Hvis dette er rigtigt, har vi her en tilnærmet Tidsbestemmelse for vort Brev. I hvert Fald er det klart, ogsaa af Opbevaringens Art, at det kun er en senere Afskrift, vi have, og det kan derfor ikke undre os at finde Fejl deri, saaledes som ovenfor paavist. Ogsaa i den hemmelige Skrift Lin. 7 er der en lille Fejl, hvis min Afskrift er rigtig; der staar nemlig Mermin rex conchn (istedetfor conchen) salutem. Lin. 27—29 kan heller ikke have hørt til det oprindelige Brev, som er endt med «Suadbar scripsit» Lin. 27; de ere, som de nu staa, ganske uforstaaelige, da det ikke ses, hvad det er for en Forvexling Dubthach skal have begaaet (til Fejlen i Lin. 7 kan de i hvert Fald næppe refereres).

Kongens Navn Mermin er, efter velvillig Meddelelse af Prof. Vilh. Thomsen, sandsynligvis kun en ældre Form for Mervin; en Kong Mervin «den fregnede» i Wales døde 844 (Brut y Tywysogion, *The Chronicle of the Princes*, ed. Williams ab Ithel. London 1860, S. 13; smlgn. *ibid.* S. 19 «a. 901 the son of Mervyn was killed by the Pagans»), hvilket passer nogenlunde med Colgus formodede Levetid.

At et saadant irsk Aktstykke kunde havne i Bamberg, hvis Bibliothek er sammensat for en stor Del af sækulariserede bayerske Klosterbibliotheker (*Leitschuh Führer durch d. kgl. Bibliothek zu Bamberg*² S. 3 ff.), er let at forstaa, naar man erindrer, hvorledes de irske Munke massevis spredte sig over Fastlandet (Schultze a. St. S. 233 ff.). Ogsaa i Bayern kan vi følge deres Spor; i 8. Aarh. blev Irlænderen Virgilius Biskop i Salzburg og hans Ledsager Dobdan i Chiemsee (Hauréau a. St. S. 16 ff.); i München findes ikke faa Hds. af irsk Oprindelse, især stammende fra Klostrene Freising og St. Emmeran (Schultze a. St. S. 290); endelig findes i Bamberg selv Haandskrifter, der

stamme fra St. Gallen, Stablo, Jumièges og Reichenau (Leitschuh a. St. S. 40—41), lutter Klostre, der ere paavirkede af Irerne (Schultze a. St. S. 234).

Hvad endelig selve Systemet for den hemmelige Skrift angaar, saa var den deri forudsatte Kundskab om de græske Taltegn, som Forfatterne af vort Brev efter Udtrykkene i Lin. 5 og 9 synes at have hentet fra en eller anden græsk Krønikes Aarstalsbetegnelse, af Vigtighed for Middelalderens Gejstlighed af Hensyn til de saaskaldte litteræe formatae, som skal være anordnede af Koncilet i Nicæa som Legitimationsskrivelser for Gejstlige paa Rejser. Henvisninger angaaende disse Breve giver Gardthausen Griech. Palaeogr. S. 240. En Anvisning til deres Affattelse giver Biskop Salomo fra Konstanz (Dümmler Formelbuch des Bischofs Salomo III S. 26); den begynder saaledes: qualiter debeat epistola formata fieri exemplar. Greca elementa litterarum numeros etiam exprimere nullus, qui vel tenuiter greci sermonis noticiam habet, ignorat. At benytte Tal som Bogstaver er et udbredt kryptografisk Princip (Gardthausen S. 234 ff.); ejendommelig er Kombinationen af græske Taltegn og latinske Bogstaver.
